

DICTIONNAIRE FRANCAIS-MAFA

Yves LE BLÉIS

© Yves Le Bléis 2026

<http://dayimafa.net/>

(évolutif en ligne - tous droits réservés - reproduction interdite)

version du 29-09-2026

S

SA, SON, SES

na

- » c'est ainsi qu'on lui modèle son anse à celle-là • **káta aa nda rómé riy ná á nónɡa'a**
- » Tavani dit à sa mère • **Tavaniy á gaḁaná á mámə na**
- » Le gars et ses femmes sont quatre • **ndá másliy sa aá ngwaziy nó tó fáḁ**

SABLE

wúyák

SAC

basara (*grand sac*)

buhwa

gwezem [₁₉₈₅ **gwezhem**] (*poche*)

sac doublé en peau

gwezim h́téd' [₁₉₈₅ **gwezhim h́téd'**] (*litt. "poche en peau"*) (*poche*)

sac doublé en peau teint en rouge

gwezim Tsúvókw [₁₉₈₅ **gwezhim Tsúvókw**] (*litt. "poche de Tsuvokw"*) (*poche*)

sac en fibre

zlele

sac en fibres

célébáy

ńsésked' [₁₉₈₅ **ńshéshiked'**]

zlele

sac en plastique

kwarakwara [₁₉₈₅ **kwara-kwara**]

SACCADÉ

gurnjik gurnjik gurnjik

- » Le caméléon avance de sa démarche saccadée • **ńhuzoəncənúkw gurnjik gurnjik gurnjik á dé** [₁₉₈₅ **ńhuzoəncənúkw**]

gurnjik gurnjik gurnjik á dé]

SACCHARUM SPONTANEUM

wásl

SACRIFICE

vóráy

pratiquer un sacrifice

ṛmbéhó skwáy [1985 ṛmbéhó súkwáy]

SAGAIE

zot

SAGE

ńlúḃóékwé'é, cf. lúḃóékw-, lúḃóékwé, lúḃóékwé

» L'enfant sage • kóró ńlúḃóékwé'é

SAGEMENT

teete'e [1985 tee-te'e]

SAIGNEMENT DE NEZ

ńndəhóćán [1985 ńndə-hóćsán]

SAIGNER

júrf-, júrfé, júrfá [1985 dzúrf-, júrfé, dzúrfá]

» La plaie saigne • mbilé á júrfé

slór-, slíré, slúrá (*se moucher*)

» Il saigne du nez • á slíré pambaz

wúrsl-, wúrslé, wúrslá

» Je saigne du nez • í wúrslé pambáz tə hócán [1985 í wúrslé pambáz tə hócán]

cá, cáy, cáw (*frapper*) [1985 tsá, tsáy, tsáw], compl. pambaz (*“sang”*)

» tu la tords : ça fait saigner les doigts • ká tərđá'a : ríy á cíy pambaz [1985 ká tərđá'a : ríy á tsíy pambaz]

SAILLANT

cóslósla'a, cósłóśle'e [1985 tsóslósla'a, cósłóśle'e] (*piquant*)

ďúzla'a, ďúzłďúzla'a [1985 đúzla'a, đúzł-ďúzzla'a] (*bosselé*)

» La pierre est saillante dans le tissu • kwá đúzla tə huď maslaka

kúďózla'a, kúďózl-kúďózla'a [1985 kúďózla'a, kúďózl-kúďózzla'a]

» Mon coude est saillant • diy riy gó kúďózla'a

súla'a, súlsúla'a, súle'e, súlsúle'e [1985 súla'a, súl-súlla'a, shúle'e, shúl-shúlle'e]

SAILLIE

ráy, ríy, riy (*main*)

» On la pose sur une saillie • ndá pəda aa riy vezlezleď

SAIN

lóng-a'a, lónglóng-a'a, línge'e, línglíng-e [1985 lóng-a'a, lóng-lóng-a'a, línge'e, líng-líng-e] (*très frais*)

kwecerehe'e, kwecerehehe'e, kwacaraha'a, kwacarahrha'a [1985 kwecerehe'e, kwecereh-rehe'e, kwatsaraha'a, kwatsarah-rahha'a]

SAISIR

gəs-, gise, gusa [1985 gəs-, gise, gusa] (*empoigner*)

ńv́y ŕy aa va, cf. **ráy, ŕy, riy**

» Ils les saisissent • **tá vatə ŕy aa va**

pour un sentiment

já, jáy, jáw [1985 dzá, dzáy, dzáw] (*se réchauffer à*)

» ils seront peut-être saisis de respect • **hwariy nónɡa' á dá játa aá maya** [1985 hwariy nónɡa' á dá dzáta aá maya]

saisir dans un étau

kórzl

saisir fermement

njésl

» Il les saisit par le bras • **njésl njésl páramatə ráy**

slaw-, slewe, slawa

» J'ai saisi fermement l'enfant qui allait tomber à terre • **i slawú kórə mán á ga kelé áhad** [1985 i slawú kórə mán á ga kelé á had]

tál

» Il saisit laalebasse et l'emporte • **táldə kwokwáy á ráy** [1985 táldə kwokwáy á ráy]

vésl

» Ton écureuil saisit fermement la tortue • **vésl gagəská kwolokud aa vaya ngaya**

saisir pour déplacer

váyókw

SAISON

saison des pluies

viya

saison des prémices

závad

saison sèche

ngwár

SALARIÉS

baryam [1985 bariyam]

» Va me chercher des salariés pour ce travail • **dá hólkayí baryam ápa** [1985 dá hólkayí bariyam ápa]

SALE

ḑelúwḑelúwe'e [1985 ḑelúw-ḑelúwwe'e] (*pollué*)

slohwayíma'a, slohwayímyíma'a [1985 slohwayíma'a, slohwayím-yímma'a]

» Son visage est sale • **diy nó slohwayíma'a**

(tu es -) **ka lízé'é** [1985 ka lízhé'é], cf. **líz-, lízé, lúzé**

SALÉ

wátáta'a, wátátwátáta'a, wététe'e, wététwététe'e [1985 wátáta'a, wátát-wátáta'a, wététe'e, wétét-wététe'e]

» Tu cuisines ton affaire avec un peu de sel • **taká skwiy ngayí wététe'e** [1985 taká sukwiý ngayí wététe'e]

salé avec le sel liquide “hùtsàd”

wéwe'e

geste, mouvement de saler

wúh [1985 wúhh] (saler)

- » La jeune fille répand du sel sur la sauce • bíydalíy wúh gədó húcəɗ aa lák [1985 bíy dalíy wúhh gədó hútsəɗ aa lák]

légèrement salé

móha'a, móhmóha'a [1985 móha'a, móh-móhha'a]

trop salé

dóha'a (piquant)

ngórdóhdóha'a [1985 ngórdóh-dóhha'a]

ngórngórcáca'a [1985 ngór-ngórtsátsa'a]

- » le dessus c'est de l'huile seulement, c'est trop salé • gíde só mábə mbár aa gid' nó ngórngórcáca kátó méne [1985 gíde só mábə mbár aa gid' nó ngór-ngórtsátsa kátó méne]

SALER

vər-, vire, vura (être généreux)

- » Le sel ne sale pas • bamá á viré áaɓa

geste, mouvement de saler

húlás

- » elle a trop salé la sauce • húlásdó bama aa lák [1985 húlásədó bama aa lák]
» Il y a trop de sel sur la viande • húlás, bámó tə díy zluwéd'

wúh [1985 wúhh]

- » tu y répands du natron pour donner du goût • ganə slawúr á díy wúhe kátá [1985 ganə slawúr á díy wúhhe kátá]
» La sauce est très salée • bamó wúha tə lák [1985 bamó wúhha tə lák]

SALETÉ

dərɗa

saletés dans les cheveux

ídəngərah (crasse)

SALIÈRE (CAVITÉ ENTRE LES OMOPLATES)

jəgaw dáyá [1985 dzəgaw dáyá] (litt. “couronne de cou”), cf. jəgaw (couronne) [1985 dzəgaw]

SALIR

líz-, lízé, lúzé [1985 lízh-, lízhé, lúzhé]

- » Tu es sale • ka lízé'é [1985 ka lízhé'é]

lús-, lúsé, lúsá [1985 lús-, lúshé, lúsá]

- » Je salis le vêtement • í lúsó maslaka [1985 í lúshó maslaka]

SALIVE

slesleɓ

SALUER

gaɗáha (litt. “parler un peu”), cf. gaɗ-, gede, gwada (parler)

- » Nous avons salué nos frères • nga gaɗáha kərə máməhiy ngá

jékéha (avec suff. *inach.*), cf. **jék-**, **jéké**, **jékwé** (*laisser*)

» Nous vous saluons • **ngá jékéhakíná diy méne**

vá, váy, váv (*mettre*), compl. **mbalay** (“salut”)

» et leurs frères les ont salué • **á kərə máməhiy tá á ta vatə mbalay**

SAMEDI

səbda (*ajout FH*)

SANG

pambaz

sang d'animal “faisandé”

índalpambaz [1985 índal–pambaz]

sang dans les selles

háyawá (*dysenterie*)

SANGSUE

ífitfet [1985 ífit–fet]

SANTÉ

ímbílé (*guérison*)

» et ainsi il a retrouvé la santé • **ayí káta a n ngwácó ímbílé na** [1985 ayí káta a n ngwátsó ímbílé na]

en bonne santé

gwezégwíze'e [1985 gwezhégwíze'e]

» Je suis en bonne santé • **í zí gwezégwíze'e** [1985 í zhí gwezhégwíze'e]

être en bonne santé

njá, njáy, njáw [1985 ndzá, ndzáy, ndzáw] (*vivre*)

» Tu es en bonne santé ? - Oui • **ka njá dé ? - i njá'á** [1985 ka ndzá dé ? - i ndzá'á]

zé, ze, zí, zá, za [1985 zhé, zhe, zhí, zá, za] (*être*)

» Tu vas bien ? - Je vis seulement • **ká zí dé ? - í zí gine** [1985 ká zhí dé ? - í zhí gine]

SAOUL (ÊTRE -)

kəf-, kide, kuḏa (*frapper*)

» Ces gens sont saouls • **ndiy wuná, zúm á kəḏta** [1985 ndíyi wuná, zúm á kəḏəta]

SAPIDITÉ

íjine (*saveur*)

SARCLAGE

ímbede

ídesléged (*premier sarclage*)

SARCLER

tétéh-, tétéhé, tóétóhwé (*biner*)

sluhw-, sluhwe, sluhwa (*sarcler pour la deuxième fois*)

SATISFACTION

íwufe (*joie*)

SATISFAIRE

síl- [1985 shíl-]

satisfaire un besoin naturel

jik-, jike, jukwe (essayer), compl. va ("corps")

SATISFAISANT (POUR UNE QUANTITÉ)

dé, de (assez)

» Assez croqué ! • de mpəday

» Il y a assez d'eau • yim de'e

SATURER

ngəzl-, ngízlé, ngúzlá (casser), compl. á géd ("à tête")

» qu'ils ne saturent pas • a n ngəzlatá á gid ba

SAUCE

lák

recettes de sauce

bázlává (Cassia obtusifolia)

kwétéfé

mókwátá

ńkílébe

sərdám

véziy gandaf (litt. "fond de bol"), cf. vózay

SAUPOUDRER

mpíy á géd, cf. géd

» Est-ce qu'on l'en saupoudre dans la marmite ? • ndá paná á gid tə sidíf dé ? [1985 ndá paná á gid tə shidíf dé ?]

fafə-, fefite, fofuta

kwit-, kwite, kwite (montrer du doigt)

SAUT DU CRAPAUD

mbódokw mbódokw mbódokw

SAUTER

njəvá, njəváy, njəváv [1985 ndzəvá, ndzəváy, ndzəváv]

» ils se jettent à l'eau • tá njəvə tá á yam [1985 tá ndzəvə tá á yam]

» Je saute sur la pierre • í njəvíy gid kwá [1985 í ndzəvíy gid kwá]

cəb-, cíbé, cúbá [1985 tsəb-, cíbé, tsúbá] (plonger)

» Il saute dans l'eau • á cíbé á yam

geste, mouvement de sauter

cábálá' [1985 tsábálá']

» Les enfants sautent prestement • wúdahíy cábálá' cábálá' cábálá' tá njəváy [1985 wúdahíy tsábálá' tsábálá' tsábálá' tá ndzəváy]

» Il saute prestement de l'arbre • á cábálá'kádá áhəd tə wáf [1985 á tsábálá'əkádá áhəd tə wáf]

SAUTERELLE

vóyókw

sauterelle sp.

ńcakacóndád [1985 ńtsakatsóndád]

ńdoekwendrés [1985 ńdoekwendíresh]

ńdoembdoembóéđóékw [1985 ńdoemb–doembóéđóékw]

ńhelhéléw [1985 ńhel–héléw]

ńkwétkwete [1985 ńkwét–kwete]

ńnjóvtəhad [1985 ńndzəv–tə–had]

ńsákásambak

ńzlakazlrác [1985 ńzlakazlráts]

ńzokwazólám

ńzurngwazla

grosse sauterelle sp.

cóvokwam [1985 tsóvokwam]

ńbékénjwén [1985 ńbékénjúwén]

ńpozlpózlókw [1985 ńpozl–pózlókw]

ńndúrkwázlá

ńsekesné [1985 ńshekeshíné]

petite sauterelle sp.

ńbœkléf [1985 ńbœkúléf]

ńndákáwma [1985 ńndákáwuma]

SAUEGARDER

gəs–, gise, gusa [1985 gəs–, gise, gusa] (*empoigner*)

- » des gens qui sont attachés à la sauvegarde de leur culture • **ndohíy mán tá gəsa diy cəmə ta** [1985 ndohíy mán tá gəsa diy tsəmə ta]

SAUVER

mbál–, mbílé, mbúlá

- » S'il survit trois mois dans la maison, c'est que Dieu l'a sauvé • **kiyí makár bæ ńtə gáy, á Zhígíle a m mbóla skwiya na** [1985 kiyí makár bæ ń tə gáy, á Zhígíle a m mbóla sukwiya na]

njáv–, njévé, njóvá [1985 ndzáv–, njévé, ndzóvá] (*soulever*)

- » Que ferai-je pour être sauvé ? • **í dá gíy me a i dá njévé mé ?**

SE SAUVER

sk–, ske [1985 shik–, shike] *suivi d'un pr.cop.intr.* **ga, ngáyá, na ...** (“me, te, se...”)

- » Sauvez-vous de là • **wa skə kíné áwúda** [1985 wa shikə kíné áwúda]
- » Si la pluie arrive, nous nous sauvons à la maison • **mán yim á dá ské, á nga skə ngá á ngwáy** [1985 mán yim á dá shiké, á nga shikə ngá á ngwáy]

SAVEUR

ńjine

SAVOIR

súná (*perf., emploi le plus courant*), cf. **sén–, síné, súná** [1985 sən–, shíné, súná]

- » Il n'y a personne qui ne sache pas (Nul n'ignore) • **kwá stád' ndú ńsúnə biy ngidé áaba** [1985 kwá sətád' ndú ń súnə biy ngidé áaba]
- » Ils sauront que tu es arrivé • **tá dá súnə mán ka kalkádá** [1985 tá dá súnə mán ka kaləkádá]

“va savoir !”

andáwan

- » Va savoir, peut-être mon père a-t-il pris sa chose ! • **andáwun gəláh bábə gə n cə skwiya nó kólá** [1985 andáwun gəláh bábə gə n cə sukwiya nó kólá]

se savoir

gaḏ-, gede, gwaḏa *th. fond. gaḏa*

» Ca se sait que je rentre à la maison • **á gaḏó í dé á ngwáy**

SAVOIR-FAIRE

maya

» (débrouille-)toi avec ton savoir-faire seulement • **ka aá maya ngayí gine**

SAVOURER

huḑac-, huḑece, huḑaca [1985 huḑats-, huḑece, huḑatsa]

» Je savoure une gorgée d'eau • **í huḑecó yam**

SAVOUREUX

cúrúme'e, cúrúmcúrúme'e, cúrúma'a, cúrúmcúrúma'a [1985 cúrúme'e, cúrúmcúrúme'e, tsúrúma'a, tsúrúmcúrúma'a] (*parfumé*)

tóerúcúmcúme'e [1985 ~~tóerúcúmcúme'e~~]

» Le bouillon de viande est savoureux • **mokwayím ~~tóerúcúmcúme'e~~** [1985 mokwayím ~~tóerúcúmcúme'e~~]

SCARIFICATION

wúḑáh (*marque*)

SCARIFIER

cah-, cehe, cohwa [1985 tsah-, cehe, tsohwa]

» Il fait des scarifications • **á cehó wúḑáh**

SCHIZACHYRIUM EXILE

ńhurbec

SCLERIA SP.

dégure

tessellata

hóḑáw

SCLEROCARYA BIRREA

ńḑaḑáwáz

SCOPUS UMBRETTA

mézévé [1985 mézhévé]

SCORIES DE FOURNEAU DE FORGE

ziy gəzla (*litt. "déchet de forge"*), cf. **zay** (*excrément*)

SCORPION

varaja [1985 varadza]

sp.

dálangar

SCULPTER

gúm-, gúmé, gúmá (*tailler*)

» Je sculpte un visage • **í gúmó ndó**

SE (PR. RÉF.)

pluriel

ta, cf. **tá, ta, tó** (*eux*)

- » Et ils s'en sont allés • **á ta dáy tó méne**
- » Et ils viennent se mettre au lit • **á ta sá njə ta aa pác** [1985 á ta sá ndzə ta aa páts]

singulier

na, cf. **ná, na, n**

- » Il se lève • **á slambadə na**
- » elle s'est couchée sur le chemin • **m manə na aa cívéď**

singulier ou pluriel

va (*“corps”*)

- » et les fourmis se sont regroupées sur ces testicules • **á nseswúk a n dá tomboló va aa kúďíce sa** [1985 á nsheshúwúk a n dá tomboló va aa kúďíce sa]

SEC

complètement sec

húléce'e, húléchúléce'e [1985 húléce'e, húléc-húléce'e]

pour une fibre

tófúrsúkwa'a, tófúrsúkwsúkwa'a [1985 tófúrsúkwa'a, tófúrsúkwsúkwa'a]

SÉCHER

bút-, búté, búta (*sécher au soleil*)

- » Et tu les étales au soleil pour qu'elles sèchent bien • **á ka sá wúzda aa diy pác a m búta nó mbólá mbólá** [1985 á ka sá wúzhda aa diy páts a m búta nó mbólá-mbólá]

fatar-, fetere, fatora (*s'éventer*)

- » Il sèche sa transpiration • **á feteró zaza**

kəfaw-, kifewe, kəfawa

- » La peau sèche • **búkwíy á kifewe**

satar-, setere, satara [1985 satar-, shetere, satara] (*éventer*)

- » Une fois séchée, on la gratte • **ńseterə nó mába á nda pəza'a** [1985 ńsheterə nó mába á nda pəza'a]

tokwal-, təkwele, tokwala (*essuyer*)

- » un tissu avec lequel il sèche la transpiration • **maslaké mán á təkweleé vazaza aavóná**

mettre à sécher

gwár-, gwéré, gwára

- » Je mets des arachides à sécher • **í gwéré vanda**

SÉCHOIR POUR LES ÉPIS

gwarbay [1985 gwarəbay]

SECOUER

gegír-, gegíré, gwəgúré**gegíz-, gegízé, gwəgúzé** [1985 gegízh-, gegízhé, gwəgúzhé] (*secouer un arbre*)**guc-, guce, guce** (*gicler*)**gwoguc-, gwəguce, gwoguca** [1985 gwoguts-, gwəguce, gwogutsa]

- » Je le secoue • **í gwogucanó géď** [1985 í gwogutsanó géď]

kakəs-, kekise, kwokusa [1985 kakəs-, kekishe, kwokusa]

kəsd–, kisdfe, kusda [1985 kəsd–, kishdfe, kusda]

tas–, tese, tosa [1985 tas–, teshe, tosa] (*égrener*)

» Je secoue le sésame • **í tesé gwógwam** [1985 í teshé gwógwam]

vuw–, vuwte, vuwta

SECOURIR

ták–, téké, tókwá (*aider*)

» Viens nous secourir • **ské á ka sá tákáhanga** [1985 shíké á ka sá tákáhanga]

SECOURS

ítéke (*aide*)

SECRÉTER

kédáp kédáp

» Les yeux secrètent beaucoup de chassie • **kédáp kédáp aa mbórzlə tə dáy**

SEIN

wa

SEIZE

kula aagide mokwa, cf. **kula**

seizième.s (le.le.les -)

ńkula aagide mokwa'a

SÉJOURNER

man–, mene, mona (*passer une nuit*)

» et ils lui demandèrent de séjourner quelques temps avec eux • **á ta juhwádó təriy na aamán á ta manáha va aa ndá tńga'a** [1985 á ta dzuhwádó təriy na aamán á ta manáha va aa ndá tńga'a]

SEKKO

ndílép

SEL

bama

bilem

húcád [1985 hútsád] (*sel de cendre*)

manda

dernières gouttes de sel liquide

ńzlázláw

SÉLECTIONNER

jagal–, jegele, jogwala [1985 dzagal–, jegele, dzogwala] (*trier*)

pár–, péré, pórá (*cueillir*)

SELLES DE NOURRISSON

kuriy wa (*litt. "urine de lait", cf. kuray (urine)*)

SELON

aa

» Selon toi, je suis un jeune homme ? • **“kə gwala” aa ké dé ?**

SEMAINE

lúmá (*marché*)

- » Le premier jour de la semaine • **pác ísélke tə huɗ lúmá** [1985 páts íshélike tə huɗ lúmá]
 » nous restons une semaine à cet endroit • **ngá gáw lúmó stád aapa** [1985 ngá gáw lúmó sótád aapa]

SEMBLABLE

ńvə (*image*)**kərə māmá** (litt. “fils de mère”), cf. **kórá** (*fils*)

- » Je le mets avec son semblable • **í daná ává kərə māmə na**

SEMBLANT (FAIRE -)

ngéléw-, ngéléwé, ngéléwé (*feinter*)

SEMBLANT (FAIRE -)

zukd-, zukde, zukda [1985 zukud-, zhukude, zukuda], cf. **zkw-, zkwe, zkwa** (*feinter*) [1985 zukw-, zhukwe, zukwa]

- » Je vais faire semblant de préparer de la bière pour la fête (je ne vais en préparer qu'un peu) • **í dá zukdó zúm á ńgwalala** [1985 í dá zhukudó zúm á ńgwalala]

SEMENCE

cəra [1985 tsəra]

SEMER

zləká, zləkáy, zləkáw*semer à la volée***mín-, míné, múné** (*filer du coton*)

- » Il sème le mil • **á mínó giy daw**

wus-, wuse, wuse [1985 wush-, wushe, wushe]

- » Je sème le sésame • **í wusó gwógwám** [1985 í wushó gwógwám]

*semer aussitôt après le labour***cah-, cehe, cohwa** [1985 tsah-, cehe, tsohwa] (*scarifier*)

- » Il sème le souchet • **á cehó mənda**

*semer en grattant la terre superficiellement***sah-, sehe, sohwa** [1985 sah-, shehe, sohwa] (*gratter*)

SEMIS

ńduɓúlóm (*premiers semis*)**sálák** (*semis avant la première pluie*)

SÉNILE

gambaya (*vache*)**máhándá** (*maladif*)

SENS (BON -)

ńngwóɗóɗúk toujours suivi de **tə** (“dans”)

- » Cette parole est de bon sens • **ńngwóɗóɗúk tə mə wuna**

SENTIR

zk-, zke, zkwe [1985 zhik-, zhike, zhukwe]

- » La viande sent fort dans la cour intérieure • **zlúwúɗ á zkə tə gala** [1985 zlúwúɗ á zhikə tə gala]

cón-, cíné, cúná [1985 tsón-, cíné, tsúná] (*écouter*)

» Je sens le froid • **í cóna mótásl mán á gáyé** [1985 í tsóna mótásl mán á gáyé]

sentir les effets, les conséquences

dél-, délé, dōlé (*choisir*), compl. **aa va** (“sur corps”)

SEOIR

mburzakw-, mburzakwe, mburzakwe [1985 mburzhukw-, mburzhukwe, mburzhukwe]

» Ce vêtement ne me sied pas • **maslakə wuná á mburzakwé áaḁa** [1985 maslakə wuná á mburzhukwé áaḁa]

njá, njáy, njáw [1985 ndzá, ndzáy, ndzáw] (*vivre*)

» Le (tissu) neuf ne va pas avec l'ancien • **díy mḁuwá' á njáy ává mḁava' áaḁa** [1985 díy mḁuwá' á ndzáy ává mḁava' áaḁa]

SÉPARATION DÉFINITIVE ENTRE UN PÈRE ET SON FILS

ńzlíy hubat

SÉPARÉMENT

ḁácḁaca'a, ḁécḁece'e [1985 ḁáts-ḁattsa'a, ḁéc-ḁecce'e]

» dans chaque village séparément on fête le “ngwalala” • **tə mœdœdœhíy ḁécḁece' aa ndá gáw ńgwalala** [1985 tə mœdœdœhíy ḁéc-ḁecce' aa ndá gáw ńgwalala]

SÉPARER

hórc-, hírcé, húrcá [1985 hórts-, hírcé, húrtsá] (*décanner*)

» Je sépare la bière de mil de la lie • **í hírcó zóm**

vərzl-, virzle, vurzla (*éclaircir*)

» Je sépare des plants de mil • **í virzló daw**

kózlá, kózláy, kózláw (*partager*), compl. **géd'** (“tête”)

» la fille et la mère seront séparées • **ndá máma aá ḁəm ná, tá dá kózlíy géd'**

vóná, vónáy, vónáw (*démarrer*), compl. **géd'** (“tête”)

» Sépare-les • **vónatə géd'**

SE SÉPARER

vərzl-, virzle, vurzla (*éclaircir*)

» Nous nous sommes séparés • **nga vərzlá' aa ká**

kósár-, kíséré, kúsará (*éparpiller*) [1985 kósár-, kishéré, kúsará], compl. **géd'** (“tête”)

» Ils se séparent • **tá kíséré géd'** [1985 tá kishéré géd']

vevir-, vevire, vœvure (*se disperser*), compl. **géd'** (“tête”)

pour un groupe

ngól-, ngílé, ngúlá (*couper*), compl. **va** (“corps”)

pour un père et son fils qui ne s'entendent pas

zlá, zláy, zláw (*couper*), compl. **hubat** (“corde”)

» Ils se sont séparés • **ta zla hubat**

SEPT

cáráḁ' [1985 tsaráḁ']

septième.s (le.la.les -)

ń́cáróǵa'a [1985 ń́tsáróǵǵa'a] (nom num.)

SEPTEMBRE

málámá

- » Il rentre à la maison de nuit par une nuit noire de septembre • **á ské á ngwíy aá vǵǵ aa rúva málámá** [1985 á shiké á ngwíy aá vǵǵ aa rúva málámá]

SERINGUE

baátal (aiguille)

SERMENT

prêter serment

mbáǵ-, mbéǵé, mbóǵá (jurer)

- » Je prête serment en vérité • **í mbéǵe aavaava**

serment solennel, appuyé sur l'exclusion d'une activité jusqu'à sa réalisation

mamal (bannissement)

- » Ils ont fait le serment de bannir toute nourriture et absolument toute boisson jusqu'à ce qu'ils l'aient tué. • **ta fáw mamal aa ń́ndíy skwíy ń́ndíy ásaǵá, yawa aa ń́síy yim pál ásaǵá, ném ámán á ta kǵǵa'a** [1985 ta fáw mamal aa ń́ndíy sukwíy ń́ndíy ásaǵá, yawa aa ń́síy yim pál ásaǵá, ném ámán á ta kǵǵa'a]

SERPE

dúǵúǵǵkw

SERPENT

sǵesǵkw [1985 shǵeshǵkw]

serpent sp.

dámzál [1985 dámǵzál]

dávzál [1985 dǵvǵzál] (*Echis*)

máwán

ń́dǵǵǵǵǵm

nǵérám [1985 ndǵérám]

ngólák dák [1985 ngólákǵ dák] (litt. “coq de campagne”), cf. **ngólák**

SERRÉ

ǵíǵǵíǵe'e [1985 ǵíǵ-ǵíǵǵe'e]

- » Les arachides sont très serrées • **vandá ǵíǵǵíǵe'e** [1985 vandá ǵíǵ-ǵíǵǵe'e]

hǵrǵthǵrǵta'a [1985 hǵrǵt-hǵrǵtta'a]

- » Il s'attache très serré • **á manká vǵ hǵrǵthǵrǵta'a** [1985 á manǵká vǵ hǵrǵt-hǵrǵtta'a]

ń́ǵíń́ǵíǵe'e [1985 ń́ǵíń́-ń́ǵíǵǵe'e]

ń́ǵíǵle'e

nǵǵǵnǵǵǵǵǵa'a, nǵǵǵnǵǵǵǵe'e [1985 ndǵǵǵǵ-ndǵǵǵǵǵǵa'a, nǵǵǵǵ-nǵǵǵǵǵe'e]

- » Le fagot est attaché serré • **sǵǵu m maná nǵǵǵnǵǵǵǵe'e** [1985 shǵǵu m maná nǵǵǵǵ-nǵǵǵǵǵe'e]

aa dǵǵǵ sák, cf. **sák** (*pied*)

- » Semez très serré • **wa zǵkǵw aa dǵǵǵ sák aa dǵǵǵ sák**

serrés l'un contre l'autre

ǵadǵǵǵǵa'a [1985 ǵadǵts-dǵttǵa'a]

- » Lui et sa femme sont allongés l'un contre l'autre • **ta maná' aa ndǵv ǵadǵǵǵǵa' aa ngwáz na** [1985 ta maná' aa ndǵv ǵadǵts-dǵttǵa' aa ngwáz na]

SERRER

hórt-, hírté, húrtá (*étrangler*)» Il serre le cou de quelqu'un • **á hírté dáyí ndó****humbat-, humbete, humbata****humbəz-, humbize, humbəza** [₁₉₈₅ **humbəz-**, **humbizhe**, **humbəza**]» Je serre des pierres contre ma poitrine • **í humbizé kwá á ndav** [₁₉₈₅ **í humbizé kwá á ndav**]**ndírɓíc-, ndírɓícé, ndúrɓúcé****njabal-, njebele, njoɓola** [₁₉₈₅ **ndzaɓal-**, **njeɓele**, **ndzoɓola**]**njəɗ-, njíɗé, njúɗá** [₁₉₈₅ **ndzəɗ-**, **njíɗé**, **ndzúɗá**] (*serrer fort*)» Je serre une botte de paille • **í njíɗé kúzá****siɓ-, siɓe, suɓe** [₁₉₈₅ **shiɓ-**, **shiɓe**, **shuɓe**]*serrer entre les dents***pəɗá, pəɗáy, pəɗáw** (*croquer*)*serrer quelqu'un***zlác-, zlécé, zlóɓá** [₁₉₈₅ **zláts-**, **zlécé**, **zlótsá**] (*être debout*)» Une foule t'entoure et se serre contre toi • **ndomajá ta ngalká á pá á ta zlácka** [₁₉₈₅ **ndomadzá ta ngaləká á pá á ta zlátsəka**]

SERVICE COMMUN DES JEUNES QUI PASSENT D'UN CHAMP À UN AUTRE

íngwaya

SERVIR À

gá, gáy, gáw (*faire*)» Et à quoi sert cette grosse jarre ? • **á nda gíya ke, á luwɗarə sá á nánga ke ?**

SERVITEUR

ndu mizlen (*litt. "homme de travail"*), cf. **ndó** (*homme*)

SES

cf. sa, son, ses

SÉSAME

gwógwam*sésame sp.***gwógum Zhívér** (*litt. "sésame de Ziver"*)*faux sésame***metéhéd**

SESAMUM RADIATUM

gwóftókwám [₁₉₈₅ **gwófútókwám**]

SESBANIA PACHYCARPA

gurnjele

SETARIA

*parviflora***méméd**

pumila

fútur kwámá (litt. “queue de souris”), cf. **fútór**

SEUL

aa géď, cf. **géd** (tête)

» Tu y vas tout seul ? ● **ká de aá gid ngayí stád ginó ďé ?** [1985 ká de aá gid ngayí sótád ginó ďé ?]

seul d'une catégorie au milieu d'une autre

cézléme'e, cézlémcézléme'e [1985 cézléme'e, cézlém-cézlémme'e] (unique)

» La femme est seule parmi les hommes ● **cézléme' aa ngwáz təvá ndohay**

» Il est allé seul et unique. Qui est-ce qui le suit ? ● **á do aa íncézlémcézléme'e. ndawá á ínjajardó wa ?** [1985 á do aa íncézlém-cézlémme'e. ndawá á í dzadzarədó wa ?]

SEULEMENT

gine

méne

sáy

» Ce n'est pas le chef, c'est seulement son envoyé ● **bíy kaḃáy, sáy ndu sák na** [1985 bíy kaḃáy, sáy ndu sákə na]

seulement donc

gunokwa

mónokwa

SÈVE

kudə wáf (litt. “larme d'arbre”), cf. **kudá** (larme)

SEVRAGE

gid mándawál, cf. **géd** (tête)

SEXE

organe sexuel d'un homme

ngwán (pénis)

organe sexuel d'une femme

ma (bouche)

sexe du premier enfant d'un homme

ráy, ríy, riy (main)

» si son premier enfant est un mâle, il a trois bras ; si c'est une fille : deux ● **mán á sílé á gíy aa íngura ba, riy nó makár ; mán á sílé á gíy aa dəma ba : cew** [1985 mán á shílé á gíy aa íngura ba, riy nó makár ; mán á shílé á gíy aa dəma ba : cew]

(par euphémisme)

sák (pied)

» L'enfant devient pubère ● **kórá á cí sák áwúdatə ziy zle** [1985 kórá á cí sák áwúda tə ziy zle]

avoir une relation sexuelle

mbər-, mbire, mbura

relation sexuelle avant le mariage coutumier

házláká

» Il a habité avec elle avant le mariage ● **ta njáv aavóna aa házláká** [1985 ta ndzáw aavóna aa házláká]

SEYANT

sudúkwa'a, sudúkwsudúkwa'a, sudúkwe'e, sudúkwsudúkwe'e [1985 sudúkwa'a, sudúkwsudúkwa'a, shudúkwe'e, shudúkwsudúkwe'e]

SHOOTER

zlór-, zlírè, zlúrá (*botter*)

» Je shoote • **í zlíró “balon”** [1985 í zlíró “ballon”]

SI

mán

» La maison va tomber. Plus encore si la pluie arrive • **gíy á dá mbəḏə na. Nhwálhwála mán yim á dá ské** [1985 gíy á dá mbəḏə na. Nhwál-hwála mán yim á dá shíké]

» Si le tombeau n'est pas creusé, on le pose (le cadavre) par terre, à l'ombre • **mán javiy n rə bíy ɗokw, ngá vədá áhaɗ, á mezeḓ** [1985 mán dzaviy n rə bíy ɗokw, ngá vədá á haɗ, á mezheḓ]

si c'est, s'il s'agit de

ńzləmbáɗ (*nom*)

» Si c'est de la sauce, j'en veux • **á ńzləmbáɗ nó lák, í wáya gine** [1985 á ńzləmbáɗə nó lák, í wáya gine]

SIDA SP.

metéhíɗ zlúwéɗ (litt. “*Ceratotheria sesamoides*” de bête sauvage), cf. **metéhéɗ**

ńndekéndél ńkúvár [1985 ńndekéndélə ńkúvár] (litt. “*desmodium sp. d'antilope sp.*”), cf. **ńndekéndél**

ńngirew ńkúvár (litt. “*Corchorus tridens d'antilope sp.*”), cf. **ńngirew**

zlazləɗ bíy dalay [1985 zlazləɗ bíy dalay] (litt. “côté de jeune fille”), cf. **zlazləɗ**

rhombifolia

wándər kúzá (litt. “*jujubier de paille*”), cf. **wándár**

SIÈGE

jégélé

ńmene

səm ńńjáy [1985 səm ńńdzáy] (litt. “endroit pour s'asseoir” “endroit pour demeurer”), cf. **sám** (*lieu*)

siège en bois pour enfant

ɗéngwé

siège en pierre

kwa ńńjáy [1985 kwa ńńdzáy] (litt. “pierre - s'asseoir”), cf. **kwa** (*pierre*)

sièges en pierres plates, dans la cour intérieure ou devant l'entrée

ńpápár (*banc*)

par le siège, pour un accouchement

aa sák, cf. sák (*pied*)

» quand il est né par le siège, comme on dit... • **mán “ndá yakáɗa aa sák” aa ndiy sá...**

SIEN.NE.S (LE.LA.LES -)

anana

» Comment prend-il le sien, celui-là ? • **a n ce ananə me aa nasə mé ?**

ananənga'a

anana

» L'écureuil rapporte le sien aussi • **vayá á hálkáɗa ananá ávasa'a**

SIFFLEMENT

ńfukwe

de dégoût ou de mépris

ńbise [1985 ńbíshe] (*siffler*)

SIFFLER (POUR UN SERPENT)

ńis-, ńisé, ńúsé [1985 ńish-, ńíshé, ńúshé]

SIFFLET

zérék [1985 zhérék]

SIGNE

skwíy ńgélé'e [1985 súkwíy ńgélé'e] (*litt. "chose reconnue, chose qui le fait reconnaître", cf. gél-, gélé, gwélé (choisir par comparaison)*)

faire signe de la main

gəd-, gide, guda

» et il se leva, et leur fit signe de la main • **a n slambadá, a n gədatə ráy**

kibic-, kibice, kubice (*bouger*)

» Je fais un signe de la main • **í kibicó ráy**

SILENCE (RÉDUIRE AU -)

zlá, złáy, złáw (*couper*), *compl.* **má á hwád** (*"parole dans ventre"*)

» Tu me réduis au silence (tu me coupes la parole dans le ventre) • **ká zlakayi má á hwád**

SILENCIEUX

cáǎkáǎká'a, céǎkécéǎké'e [1985 tsáǎák-tsáǎákka'a, céǎék-céǎékke'e] (*paisible*)

» c'est un moment silencieux au milieu de la nuit • **sám céǎék-céǎékke' aá gid' vad** [1985 sám céǎék-céǎékke' aá gid' vad]

teete'e [1985 tee-te'e]

» Parle seulement, ne reste pas silencieux • **sáy ká gede giné, ká njáw teete ǎa** [1985 sáy ká gede giné, ká ndzáw tee-te-ǎa]

SILEX

kərngaz

SILO À GRAINS

wáv (*grenier*)

SILURE

tende

SIMPLE

húyókwókwa'a, húyókwéke'e (*humble*)

SIMPLEMENT

méne (*seulement*)

» Je m'en vais simplement, ô Keza • **í kalə gó méne a Kóza**

SINCÈREMENT

aá ndəv stád [1985 aá ndəv sətád], *cf.* **ndav** (*poitrine*)

» il le remercie sincèrement • **á sidenə gid' aá ndəv nó stád** [1985 á shidenə gid' aá ndəv nó sətád]

walíy kaǎa, *cf.* **walay** (*jeu*)

» et les gens de ce village ont veillé sur nous avec une gentillesse sincère • **á ndiy wúdəm sá á ta warangə díy aa gúmíy walíy kaḅa** [1985 á ndíyi wúdəm sá á ta warangə díy aa gúmíy walíy kaḅa]

SINGE

gəlakay (*Erythrocebus patas*)

SINGER

lív-, lívé, lúvé (*mesurer*)

SINON

ḃiybóng

» Ajoute de l'eau sur la boule de mil car voici de la viande (sinon la boule de mil ne sera pas prête) • **gánə yim ává á yim ḃəf ḃiybóng, zluwúḃ kalkáḃá** [1985 gánə yim ává á yim ḃəf ḃiybóng, zluwúḃ kaləkáḃá]

mán

» il y a quatre chèvres, sinon trois, on me les apporte • **ḃókw fáḃ, mán ḃókw makár, á nda hálkaye**
 » Sinon (si ce n'est pas cela) • **mán káḃíy**

SINUEUX

túrlíya'a, túrlíylíya'a [1985 túrlíya'a, túrlíy-líyya'a] (*tortueux*)

» Le chemin est sinueux • **cívíd túrlíylíya'a** [1985 cívíd túrlíy-líyya'a]

SIRUPEUX

zláḃzláḃa'a, zléḃzléḃe'e [1985 zláḃ-zláḃa'a, zléḃ-zléḃe'e] (*gluant*)

SIX

mokwa

sixième.s (le, la, les)

ímokwa'a (*nom num.*)

SOCLE

ráy, ríy, riy (*main*)

» Il installe le pot de son père sur son socle (en lui offrant un sacrifice) • **á píy báḃə na aa ráy**

SOEUR

ḃəm māmá (litt. “fille de mère”), cf. **ḃám** (*fille*)

demi-soeur

ḃəm báḃá (litt. “fille de père”) (*fille*)

SOIF (AVOIR -, DONNER -)

sawat-, sewete, sawata [1985 sawat-, shewete, sawata]

SOIGNER

mbəl-, mbílé, mbúlá (*sauver*)

soigner attentivement

gwámbál-, gwémbélé, gwámbálá

papəḃ-, pepiḃe, popuḃa

soigner des maladies purulentes

s-, sé, scé [1985 sh-, shé, shé] (*tarir*)

» “Viens me soigner la syphilis”, dit-il à la femme du forgeron • **“sá seyi zóézé”, aa ná gaḃaná á ngwáz**

ngwazla [1985 “sá sheyi zhózhé”, aa ná gadaná á ngwázə ngwazla]

soigner la poitrine (rite)

tíl-, tǐlé, tálé (*préparer*), compl. **ndav** (“poitrine”)

soigner un bébé jusqu'au sevrage

mbembel-, mbembele, mboembœle

SOIGNEUSEMENT

níhe'e (*franchement*)

» Tu tresses les fibres soigneusement • **ká míne zéwúđ níhníhe'e** [1985 ká míne zhéwúđ níh-níhhe'e]

tíre'e

» On creuse un trou comme ça et on pose des pierres dedans avec soin • **ndá ra vevíđ kátá á nda pədó kwá ápó tíre kátá** [1985 ndá ra vevíđ kátá á nda pədó kwá ápó tírre kátá]

SOIN

maya (*savoir-faire*)

» Prenez soin de vous-mêmes • **wa váv mayá á gid kíné**

avec grand soin

mbólá mbólá [1985 mbólá-mbólá], cf. **mbólá** (*très bien*)

prendre soin de

lalak-, leleke, lolokwa (*veiller sur*)

» Je prends soin des œufs • **í lelekó slásláy**

SOIR

dokwad

SOIT

ba (*même*)

» soit là-bas ; soit un peu plus loin ; soit très loin ; soit même dans le désert • **ahngátíy ba ; díré kété kété ba ; díré ba ; tə hésékíd ba** [1985 ahngátíy ba ; díré kété-kété ba ; díré ba ; tə hésékíd ba]

mába

» Soit, ils entendaient bien une voix, mais ils ne voyaient personne • **ta cóna dáyí mába, aamán ta ngwácó ndu ngíđə ɓa** [1985 ta tsóna dáyí mába, aamán ta ngwátsó ndu ngíđə ɓa]

que ce soit

n gáw, cf. **gá, gáy, gáw** (*faire*)

» Que ce soit de l'Abutilifolia, que ce soit même du Sycomorus • **n gáw mpezlézle, n gáw gúdəv ba**

SOIXANTE

kulkuló mokwa [1985 kulə-kuló mokwa], cf. **kula**

soixantième.s (le.la.les -)

ńkulkuló mokwa'a [1985 ńkulə-kuló mokwa'a]

soixante et un / soixante-deux ...

kulkuló mokwa aagíde stád / cew ... [1985 kulə-kuló mokwa aagíde sád / cew ...]

soixante et unième.s / soixante-deuxième.s (le.la.les -)

ńkulkuló mokwa aagíde stáda'a / cewe'e ... [1985 ńkulə-kuló mokwa aagíde sádáda'a / cewe'e ...]

soixante-dix

kulkuló camakad' [1985 kulə-kuló tsamakad']

soixante-dixième.s (le.la.les -)

ńkulkuló camakəda'a [1985 ńkulə-kuló tsamakəda'a]

soixante et onze / soixante-douze ...

ńkulkuló camakəd' aagide stád' / cew ... [1985 ńkulə-kuló tsamakəd' aagide sətád' / cew ...]

soixante et onzième.s / soixante-douzième.s (le.la.les -)

ńkulkuló camakəd' aagide stáda'a / cewe'e ... [1985 ńkulə-kuló tsamakəd' aagide sətáda'a / cewe'e ...]

SOL RICHE

ɖavasiy

SOLANUM SP.

tábə kudaf (litt. "tabac de crapaud"), cf. **tába** (tabac)

nigrum

kayih wacak [1985 kayih watsak] (litt. "aubergine de poulet"), cf. **kayah** (aubergine)

SOLDAT

slúwje

SOLEIL

pác [1985 páts]

» Mets-le au soleil • **təda aa diy pác** [1985 təda aa diy páts]

soleil levant

wúsér [1985 wúshér]

» On a commencé ce travail au lever du jour, et c'est à cette heure-ci qu'on va le terminer • **ndá híne mágasé bə ɖokw aa wúsér, ána ántánté bəká á nda dá píre'e** [1985 ndá híne mágasé bə ɖokw aa wúshér, ána ántánté bəká á nda dá píre'e]

soleil couchant

pác bəwéwe'e [1985 páts bəwéwe'e], cf. **bəwéwe'e** (penché)

pác búze'e [1985 páts búzhe'e]

» Le soir, au soleil couchant • **aá dokúf mán pác búze sá** [1985 aá dokúf mán páts búzhe sá]

SOLENOSTEMON MONOSTACHYUS

daw mángayak (litt. "mil de gros oiseau"), cf. **daw** (mil)

SOLIDE

kwandaləza'a, kwandaləzləza'a, kwendelize'e, kwendelizlize'e [1985 kwandaləza'a, kwandaləz-ləzza'a, kwendelize'e, kwendelizh-lizzhe'e]

» Il se tient solide devant le chef • **á njíy kwandaləza' aamə báy** [1985 á ndzíy kwandaləza' aamə báy]

SOMBRE

ɖuvɖuve'e, ɖuvɖuva'a [1985 ɖuv-ɖuvve'e, ɖuv-ɖuvva'a]

» Le temps est sombre dehors • **səm á njáw aa ńɖuvɖuve tə wuda** [1985 səm á ndzáw aa ńɖuv-ɖuvve tə wuda]

kúrvúhwa'a, kúrvúhwkúrvúhwa'a [1985 kúrvúhwa'a, kúrvúhw-kúrvúhwa'a]

» Tu l'as porté à sa place dans un endroit sombre • **ká dədáma aa səm ńkúrvúhwa nó má**

ráwráwa'a [1985 ráw-ráwwa'a] (*obscur*)

terdífífife'e [1985 teridíf-dífife'e]

» La maison est sombre • **gíy terdífífife'e** [1985 gíy teridíf-dífife'e]

záwzawa'a, zéwzewe'e [1985 záw-zawwa'a, zhéw-zhewwe'e] (*obscur*)

» L'horizon est sombre • **véziy gíy záwzawa'a** [1985 véziy gíy záw-zawwa'a]

très sombre

borkwa'a, borkuwborukwa'a [1985 borukwa'a, borukw-borukkwa'a] (*crépusculaire*)

SOMMEIL

ínjuwen

SOMMET

géd (*tête*)

» sommet d'une montagne • **gid'ja** [1985 gid'dza]

» cime d'un arbre • **gid'wáf**

point le plus haut d'un arbre, d'une case, d'une montagne

cé̌lœkum (*cime*)

vers le sommet

ínvégid'e

» Il est parti en direction du sommet • **kalá á ínvégid'e**

SOMNOLER

zúngút-, zúngúté, zúngútá [1985 zúngút-, zhúngúté, zúngútá]

SON (ADJ. POSS.)

cf. sa, son, ses

SON D'UN GRAIN DE MIL

dəbə daw (*litt. "dos de mil"*), cf. **dəba** (*dos*)

SON D'UNE CORNE DROITE (ONOMATOPÉE)

foekw

» on lui dit "souffle dans la corne, sonne, sonne, demain nous allons chercher de la paille" • **"vodǝ singilék" aa ndá gadana. "Foekw, foekw, ngá dókwaná á kúzá ángweslem"** [1985 "vodǝ shingilék" aa ndá gadana. "Foekw, foekw, ngá dókwaná á kúzá ángweslem"]

SONNAILLES

dásál

SONNER BIEN (POUR UN INSTRUMENT DE MUSIQUE)

sləh-, slihe, sluhwa

» La harpe sonne bien • **ganjavər á slihé** [1985 gandzavər á slihé]

» Le tambour de deuil a bien sonné • **ďingír n sluhwa**

SORCELLERIE (PRATIQUE DE -)

ím̄bere (*chiffon*)

ílefe (*sorcellerie*)

ígidesə ndó [1985 ígidesə ndó], cf. **ígidesə** [1985 ígideshe]

SORCIER

mide

- » Tu dis “est-ce un sorcier qui l'a tué ?”. Ce n'est pas lui. “Est-ce Dieu qui a pris ?” ● “Midé á níkuḍḍé dé ?” aa ka.
Nónka kaḅay. “Zhígílé á nícu dé ?” aa ka [1985 “Midé á níkuḍḍé dé ?” aa ka. Nónka kaḅay. “Zhígílé á nícu dé ?” aa ka]

“non-sorcier”

mbílélz [1985 mbílélzh]

être sorcier

húḍ cew, cf. **hwáḍ, húḍ**

- » Est-ce que je suis sorcier ? - Je n'ai jamais été sorcier ● **huḍ gó cew dé ? - huḍ gó cew ásaḅíy má**

SORGHO

dawdawágéḍ [1985 daw-daw-á-géḍ] (litt. “mil-mil-à-tête”), cf. **daw**

sorgho rouge

saláwá

SORT

jeter un sort

gá, gáy, gáw (faire), compl. **dáy** (“œil”)

- » Que personne ne lui jette de sort ! ● **ndu ngidḍé da gáw díy á və nə ɓa**

SORT (TIRAGE AU -)

fútór (queue)

- » ils partagent ses vêtements en tirant au sort ● **tá gíy fútur níkózlíy maslakə na**

SORT (TIRER AU -)

sad-, seḍe, soḍa [1985 sad-, sheḍe, soḍa] (extraire)

- » Tire le tien ● **soḍa angaya**
» Ils tirèrent au sort ● **á ta soḍḍé fútór**

SORTE

géḍ (tête)

- » Ca fait six sortes de médicament ● **gid májəf sḍ ḍokw mokwa** [1985 gid mádzəf sḍ ḍokw mokwa]

gwáláy (membre du même clan)

toutes sortes de

íngelegid

- » Il y a toutes sortes de choses ● **íngelegid skwíy télé á zé** [1985 íngelegid súkwíy télé á zhé]

SORTIE

passage pour sortir

matáwúḍə gáy (porte)

- » Je te percerai une sortie par la conduite d'égout ● **í dá zlínekə matáwúḍə gíy vá zlokúr ḍokw**

cívid níské áwúḍa [1985 cívid níshiké áwúḍa]

- » ils le guettent sur le chemin de sortie de la ville ● **tá ɓíre' aa cívid níské áwúḍatə wúdam** [1985 tá ɓíre' aa cívid níshiké áwúḍa tə wúdam]

promenade

ńsewele [1985 ńshewe] (promenade)

- » A son retour de sortie, elle dit à son fils ● **á nískə kərə ná á ngwíy tə ńsewelé á gaḍaná á kərə na** [1985 á níshikə kərə ná á ngwíy tə ńshewelé á gaḍaná á kərə na]

SORTIR

(traduit par le suffixe verbal de rapprochement et “áwúdà” - “hors de”)

... kádá (ká) ... áwúda, cf. ckwádá

- » et il sort du trou son ami Naïf • a n ckwá mandalə nó Kwálambá áwúdatə vevéd [1985 a n tsukwá mandalə nó Kwálambá áwúda tə vevéd]
- » Il en sortit le mil • n hólká daw áwúda təpa
- » Je le sors du trou • í mutuhwkádá áwúdatə vevéd [1985 í mutuhwkádá áwúda tə vevéd]
- » Il ne faut vraiment pas que je ressorte de la maison, sinon tu es prise • í da dá ngaká má áwúdatə giy biy kóló ðokw ka cé páčna [1985 í da dá ngaká má áwúda tə giy biy kóló ðokw ka cé pátsəna]
- » on est allé le sortir d'un tombeau • ndá dá raká giy javiy ngidé áwúda [1985 ndá dá raká giy dzaviy ngidé áwúda]
- » Et l'écureuil sort par une autre issue • á vaya a n ské áwúdatə ncégid' ngide [1985 á vaya a n shiké áwúda tə ncégid' ngide]
- » Sortez-vous de là • wa skə kíné áwúda [1985 wa shikə kíné áwúda]
- » L'écureuil sort la tête avec prudence • vayá á zórdəká gid' áwúda aá maya

aller dehors

d-, dé, dó (aller)

sawal-, sewele, sawala [1985 sawal-, shewele, sawala] (se promener)

- » Je sors sur le chemin • í sewele aa cívéd [1985 í shewele aa cívéd]

faire sortir

gursl-, gursle, gursla (extraire)

- » Je fais sortir une souris de son trou • í gursló kwámə tə vevéd

se sortir

mutud' (retirer)

- » Il s'en sort complètement • á mutudə na aa véziya'a

sortir avec peine

sumtœkud' [1985 shumtœkud']

- » Ton écureuil se sort péniblement de là-dedans • vaya ngayí sumtœkud'óká və ná áwúda təpə kátá [1985 vaya ngayí shumtœkud'óká və ná áwúda təpə kátá]

memidkádá [1985 memidəkádá] (avec suff. de rapp.), cf. memid-

sortir d'un fourreau

sad-, sede, soda [1985 sad-, shede, soda] (extraire)

SOU

dala (pièce de monnaie)

SOUCHE D'ARBRE

gwodóngwázl (souche d'arbre)

SOUCHET

mənda

souchet de repousse

gwejem

souchet sauvage sp.

məndə túgwám (litt. “souchet de grand calao”), cf. mənda

sp.

gəlazay

njékete

ńndúrkwalay

wésésé [1985 wéshéshé]

zárvá [1985 záróvá]

məndə zurmba (litt. “souchet de ?”), cf. **mənda**

SOUCI

bongwaway

» Pourquoi lui causes-tu du souci ? • **ká panə bongwaviy á va ahme** [1985 ká panə bongwaviy á va ahəme]

mótókwán (maladie)

» Tu te crées du souci pour rien • **ká gánə mótókún á və ngaya aambalay**

se faire du souci

gá, gáy, gáw (faire), compl. **á va** (“dans corps”)

» Je ne me fais plus de souci • **í gáná á və gá ásaḃay**

SOUDAIN, SOUDAINEMENT

tusa'a, tustusa'a, tuse'e, tustuse'e [1985 tusa'a, tus–tussa'a, tushe'e, tush–tusshe'e]

» La patate douce est sortie soudainement • **dankálíy n cá tusa'a** [1985 dankálíy n tsá tusa'a]

wukíḃ

» Soudain on entend les cornes / Eclate une bagarre • **wukíḃ singilík kátá / wukíḃ gáda** [1985 wukíḃ shingilík kátá / wukíḃ gáda]

njuhwa, cf. **njih–, njihe, njuhwe**

» soudain elle est revenue à la maison • **njuhwa kalkáḃə ná á ngwíy** [1985 njuhwa kaləkáḃə ná á ngwíy]

pour un groupe qui se disperse

ndárcáca'a, ndírcéce'e [1985 ndártsátsátsa'a, ndírcéce'e]

» Les enfants se dispersent soudainement • **wúdahíy tá háy tó ndírcéce'e**

SOUFFLE

ndav (poitrine)

» La beauté des tes yeux me coupe le souffle comme l'éclair • **pámbyi diy ngayá á zlamayí ndəv ára ńndíy diy yam** [1985 pámbyi diy ngayá á zlamayí ndəv ára ńndíy–diy–yam]

ńsefe [1985 ńshefe]

» Il a du souffle • **ńsefá tə və na** [1985 ńshefá tə və na]

dernier souffle

gide'e (forme tr. déf.), cf. **géd** (tête)

» il rend son dernier souffle • **á safdá á gide' á gide'e** [1985 á safədá á gide' á gide'e]

SOUFFLER

saf–, sefe, sofa [1985 saf–, shefe, sofa] (respirer)

» Je respire avec peine • **í sefe aa wúḃáy** [1985 í shefe aa wúḃáy]

fit–, fite, fute (souffler sur)

souffler dans une corne

vaḃ–, vede, voda

» on lui dit “souffle dans la corne” • “vodó singilé” aa ndá gadana [1985 “vodó shingilé” aa ndá gadana]

souffler sur un feu

vac-, vece, voca [1985 vats-, vece, votsa] (*flamber*)

» “soufflez seulement, les enfants...” Et ils soufflent • “wa vocó méne a wúdaháy”... Á ta vece'e [1985 “wa votsó méne a wúdaháy”... Á ta vece'e]

SOUFFLET DE FORGE

kéléléh

mouvement du soufflet de forge

ńvece

SOUFFRANCE

bene

ńsízay [1985 ńsízay]

SOUFFRIR

sá, sáy, sáw (*boire*), compl. **zay** (“*excrément*”)

» Il en souffrira • á dá sáy ziy aapa

faire souffrir

ńúrt-, ńúrté, ńúrtá (*tordre le cou*)

ńúkw-, ńúkwé, ńúkwá (*maltraiter*)

ńúv-, ńúvé, ńúvá (*maltraiter*)

SOUHAIT

máy (*faim*)

» notre objectif est de montrer au monde notre culture • miy ngá á ńngərdanə skwíy ńtə diy cəmə ngá á ndohay [1985 miy ngá á ńngərdanə súkwíy ń tə diy tsəmə ngá á ndohay]

SOUILLURE

ńbúhwémé (*malédiction*)

SOUIMANGA

macáváy [1985 matsáváy]

SOULAGER

lámáha (*litt. “toucher un peu”*), cf. **lám-, lémé, lómá** (*toucher*)

» Ils soulagent la douleur des chairs à vif en les tamponnant • tá lámáha ńndərđiya sa aa ńjərbe'e

soulager un besoin naturel

jik-, jike, jukwe (*essayer*), compl. **va** (“*corps*”)

» Je vais me soulager ici d'abord • í dá jiká və gá á wunó day [1985 í dá jikəká və gá á wunó day]

SOULER

sá, sáy, sáw (*boire*), compl. **á géd** (“*dans la tête*”)

» Et l'écureuil soule le singe de bière de mil • á vaya a n sanə zúm á gíd á gəlakíy kumba

SOULEVER

zúb-, zúbé, zúbá [1985 zúb-, zhúbé, zúbá]

» Ils ne peuvent plus le soulever • tá sláha ńzúbé' ásaɓa [1985 tá sláha ńzhúbé' ásaɓa]

ńjáp-, ńjépé, ńjópá [1985 ndzáp-, ńjépé, ndzópá]

geste, mouvement de soulever

cúngw [1985 tsúngw]

» Tu mets ta chose sur la tête, tu la portes au marché • **cúngw á skwiy ngayá, kaldá á luma** [1985 tsúngw á sukwiý ngayá, kalədá á luma]

rudungw

» D'un coup, la botte de fourrage est posée sur ma tête • **rudúngw, mándiy gə n zúbá**

soulever une foule, susciter des troubles

pá, páy, páw (mettre), compl. **géf** ("tête") **aa va** ("sur le corps")

» ils soulèvent les gens du pays • **tá píy gíḏ aa vá á ndíy ntə wúdam** [1985 tá píy gíḏ aa vá á ndíy n̄ tə wúdam]

SOUPLE

gábátgábáta'a [1985 gábát–gábátta'a] (flexible)

» Tu avances doucement comme la paille dans le marigot • **ká dí gábátgábáta' ára slídew tə wayam** [1985 ká dí gábát–gábátta' ára slídew tə wayam]

káḃkáḃa'a, kéḃkéḃe'e [1985 káḃ–káḃḃa'a, kéḃ–kéḃḃe'e] (pliable)

» La feuille est souple • **ḏéléwúr kéḃkéḃe'e** [1985 ḏéléwúr kéḃ–kéḃḃe'e]

» La calebasse est souple • **kwokwáy káḃkáḃa'a** [1985 kwokwáy káḃ–káḃḃa'a]

kuləḃkuləḃa'a, kulíḃkuliḃe'e [1985 kuləḃ–kuləḃḃa'a, kulíḃ–kuliḃḃe'e] (pliant)

comme le déplacement d'un serpent

gwánəfa'a, gwánəfgwánəfa'a, gwénífe'e, gwénífgwénífe'e [1985 gwánəfa'a, gwánəf–gwánəffa'a, gwénífe'e, gwéníf–gwénífḃe'e] (ouaté)

SOURCE

təhál (fontaine)

zlózlór

» les forgerons sont la source de la culture des Mafa • **ngwazlázliyhíy á zlózlur diy cəmə máfahay** [1985 ngwazlázliyhíy á zlózlur diy tsəmə máfahay]

SOURD (A)

pour le bruit d'un battement sur le sol

dəgh dəgh

» Les jeunes gens battent le mil avec un bruit sourd • **gwalahíy tá kízł daw dəghdəggha'a** [1985 gwalahíy tá kízł daw dəgh–dəggha'a]

pour quelqu'un qui fait la sourde oreille

ḏəgəzləma'a, ḏəgəzləmməma'a [1985 ḏəgəzləma'a, ḏəgəzləmməma'a]

» Lui qui fait la sourde oreille • **ḏḏəgəzləmməma' á zləmbáḏ** [1985 ḏḏəgəzləmməma' á zləmbáḏ]

pour un son

buwum buwum buwum (sourd)

son du tambour de deuil frappé très fort

kúzlóhw kúzlóhw kúzlóhw (lourd)

SOURD (N)

ḏndakazlam

sourd-muet

bayabáyá [1985 baya–báyá] (sourd-muet)

mokwaya (sourd-muet)

SOURDRE

láláy-, léléyé, lólóyá

- » A force de creuser, ton eau finit par sourdre • **hórédhórédá yim ngayí láláykádá** [1985 **hórédhórédá yim ngayí láláyikadá**]

SOURIRE

ngwás-, ngwésé, ngwásá [1985 ngwás-, ngwéshé, ngwásá]

SOURIS

kwámá

souris sp.

búzóm (*souris rougeâtre, au poil dur*)

danjar [1985 **dandzar**] (*souris à queue en panache*)

des wayam [1985 **desh wayam**] (*souris des rivières*)

gele (*souris rayée*)

guzamba

kwálíyá (*souris rayée*)

móndór (*grosse souris*)

mpárkwa [1985 **mpár-kwa**] (*petite souris*)

ndázágáy

ngélér (*souris des combles*)

nguzamba (*grosse souris*)

ngílever (*souris des combles*)

ntahsak [1985 **ntahsak**] (*souris des tas de cailloux*)

kwámə gáy (*litt. “souris de maison”*), cf. **kwámá**

kwámə ságám (*litt. “souris de pot de deuil”*)

couinement de la souris

cúy

SOUS

dəbə (*dos*)

- » La fille de Balalao dit : “Cherche sous le lit” • **dəm Balalaw á gada : “Wayí tə dəbə pác”** [1985 **dəm Balalaw á gada : “Wayí tə dəbə páts”**]

á vózay, cf. **vózay** (*postérieur*)

- » J'ajoute du bois sous les haricots • **í júykwənə səgwé á vóziy á maras** [1985 **í dzúykwənə shəgwé á vóziy á maras**]

SE SOUSTRAIRE

suwđək-, sūwđike, suwđukwa [1985 **suwđək-, shūwđike, suwđukwa**]

- » Je me suis soustrait au rendez-vous • **í suwđəkə gá áwúdatə mpésləráy** [1985 **í suwđəkə gá áwúda tə mpéslə-ráy**]

suwtək-, sūwtike, suwtukwa [1985 **suwtək-, shūwtike, suwtukwa**]

SOUSTRAIRE DE L'ARGENT

ngól-, ngílé, ngúlá (*couper*)

- » Il me soustrait quinze mille francs • **á ngólayí gwezím kula aagide zlam** [1985 **á ngólayí gwezhím kula aagide zlam**]

SOUTÈNEMENT

ngwar, ngur (*mâle*)

SOUTENIR UN HANDICAPÉ

lákɗ-, lékɗe, lókɗa [1985 lákɗ-, lékɗe, lókɗa], cf. **lák-, léké, lókwá** (se traîner)

SOUTIRER

hírc-, hírcé, húrcá [1985 hírcs-, hírcé, húrtsá] (décanter)

SOUVENT

péc ngidá pec ngide [1985 pécə ngidá pécə ngide], cf. **pác** [1985 páts]

SOUVERAINEMENT

pét, pát (entièrement)

- » C'est lui qui souverainement pose sa pierre, c'est son affaire • **pát nónga' á mpáw kwa ná á skwiy na** [1985 pát nónga' á m páw kwa ná á sukwi na]

SOYEUX

gwánófa'a, gwánófgwánófa'a, gwénífe'e, gwénífgwénífe'e [1985 gwánófa'a, gwánóf-gwánóffa'a, gwénífe'e, gwéníf-gwéníffe'e] (ouaté)

- » Tes jambes soyeuses sont mon nid • **móguɓ gá á gəsə ngayí ngwánófa'a**

SPASME

túz, cf. túz-, túzé, túzá (poignarder) [1985 túz-, túzhé, túzá]

- » L'enfant est pris de spasmes sous l'effet de la piqûre • **kórá á gíy túztúza təriy bátal** [1985 kórá á gíy túz-túzza təriy bátal]

SPÉCIALISTE

ndomaja [1985 ndomadza] (des gens)

- » Mais ses spécialistes ne sont plus très nombreux • **aamán ndomaja ná á ze avátíy ásaɓay** [1985 aamán ndomadza ná á zhe avátíy ásaɓay]

SPECIMEN

gwáláy (membre du même clan)

SPHÉRIQUE

kəɗəvəra'a, kəɗəvərvəra'a, kidivire'e, kidivirvire'e [1985 kəɗəvəra'a, kəɗəvər-vərra'a, kidivire'e, kidivir-virre'e]

- » La marmite est sphérique • **sidíf kidivire'e** [1985 shidíf kidivire'e]

mélméle'e [1985 mél-méle'e] (sphérique et lisse)

- » Elle m'a coupé une citrouille spérique et lisse • **á ngəlagə viy na a n gíy mélméle'e** [1985 á ngəlagə viy na a n gíy mél-méle'e]

ndalalka'a, ndalaləkləka'a, ndelelke'e, ndeleliklike'e [1985 ndalaləka'a, ndalalək-ləkka'a, ndelelike'e, ndelelik-likke'e]

- » La marmite à viande, on la fait sphérique • **ńsengelík ndá ga nánga ndelelke'e** [1985 ńshengelík ndá ga nánga ndelelike'e]

dímbəzle'e, dímbəzləzle'e, dóbászla'a, dóbázlázla'a (rond)

- » Il a la tête sphérique comme la boule de mil des dieux • **ńdóbázlázl á gíd áré mávər gáy zígíleháy** [1985 ńdóbázlázl á gíd áré mávər gáy zhígíleháy]

SPLendeur

ńsíyɗáy [1985 ńsíy-ɗáy] (éblouissement)

- » Sa splendeur est supérieure à celle du soleil • **mbá á ńsíydiy na aagidé mán a pác** [1985 mbá á ńsíy-diy na aagidé mán a páts]

SPONGIEUX

bórəfbórəfa'a, bírífbírífe'e [1985 bórəf-bórəffa'a, bíríf-bíríffe'e]

SPOROBOLUS SP.

kúza kwámá (litt. “paille de souris”), cf. **kúzá**

pyramidalis

hubat (corde)

SPOROPIES FRONTALIS

ńndəpómbókw [1985 ńndə-pómbókw]

SQUAME

ńdursœlœkw [1985 ńdursœlœkw]

STATUETTE

statuette représentant dieu

zígílé [1985 zhígílé] (Dieu)

statuette protectrice des maisons et des champs

gwádá

STATUT (AVOIR UN -)

zlác-, zlécé, zlóćá [1985 zláts-, zlécé, zlóćá] (*être debout*)

» Que j'aie un statut parmi les habitants de Djingliya • **a i zláćə gə təvá Jíngliya kólá** [1985 a i zlátsə gə təvá Jíngliya kólá]

STEGANOTAENIA ARALIACEA

jóghwam [1985 dzóghwam]

STERCULIA SETIGERA

wuslaf

STÉRILE, STÉRILITÉ

dóláy (*stérile*)

» des femmes stériles • **dóliy ngwazay**

» La chèvre est stérile • **bólkw dóláy**

STÉRILISER

ngál-, ngílé, ngúlá (*couper*), compl. **ngwáz** (*“femme”*)

s-, sé, sœ (*tarir*) [1985 sh-, shé, shœ], compl. **géd** (*“tête”*)

STOPPER

zlácđ-, zléćde, zlóćda [1985 zlátsəd-, zléćade, zlóćsəda], compl. **áhad** (*“vers le bas”*), cf. **zlác-, zlécé, zlóćá** (*être debout*) [1985 zláts-, zléćé, zlóćá]

» Il stoppe la voiture • **á zléćdó mbútá áhad** [1985 á zléćədó mbútá á had]

STREPTOPELIA VINACEA

ńbágálá

STRICT, STRICTEMENT

kúza'a, kúzkúza'a, kúze'e, kúzkúze'e [1985 kúza'a, kúz-kúzza'a, kúze'e, kúzh-kúzzhe'e] (*long et frêle*)

» C'est lui qui m'a appris la loi de nos pères strictement • **nónga' á ńngərayí mə ńkwérə bábəhiy ngə kúzkúza'a** [1985 nónga' á ń ngərayí mə ńkwérə bábəhiy ngə kúz-kúzza'a]

STRIER

bazl-, bezle, bozla (*briser*)

» Il fait des stries sur la lame de houe • **á bezló davar**

STRIGA

*gesnerioides***pambəz dīyá** (*ajout FH*) (litt. “sang de niébé”), cf. **pambaz***hermonthica***pambaz**

STROPHANTHUS SARMENTOSUS

daw dere (litt. “mil de poison”), cf. **daw** (mil)

STRUCHIUM SPARGANOPHORA

tábə lokwav (litt. “tabac de Papis anubis”), cf. **tába** (tabac)

STUPÉFIER

dórzl-, dírzlé, dúrzlá» J'en reste stupéfié • **í dórzlə ga**

STYLOCHITON SP.

yiday [1985 yi-day]

STYLOÏDE DU RADIUS

diy ráy (litt. “œil de bras”), cf. **dáy, díy, diy** (œil)

SUBIT, SUBITEMENT

durkwakwa'a

SUBITEMENT

bókwa'a, bókwbókwa'a, bóekwe'e, bóekwbókwe'e [1985 bókwa'a, bókwbókwa'a, bóekwe'e, bóekwbókwe'e]» Le chien se sauve subitement dans la maison • **kədə á njəvíy á gíy bókwa'a** [1985 kədə á ndzəvíy á gíy bókwa'a]» Le voleur sursaute sur place • **bókwbókwbókwa' aa múcúr á njáw** [1985 bókwbókwbókwa' aa mútsúr á ndzáw]**ḃórá'**» L'enfant tombe à terre subitement • **kéró ḃórá' kalə ná áhad'** [1985 kéré ḃórá' kalə ná á had']**dúwréng**» Subitement ma chèvre meurt • **dúwréng, bóku gə məcə na** [1985 dúwréng, bóku gə mətsə na]**ḃuwe'e**» Il est mort subitement • **á məcáw ḃuwe'e** [1985 á mətsáw ḃuwe'e]**gír** [1985 gírr] (*d'un coup*)» Les hommes se lèvent subitement et s'en vont • **ndohíy gír slambadə tó tá də ta** [1985 ndohíy gírr slambadə tó tá də ta]**mbuzləkw****mutuca'a, mutucmutuca'a, mutuce'e, mutucmutuce'e** [1985 mututsa'a, mututs-mututtsa'a, mutuce'e, mutuc-mutucce'e]» La corde a cassé subitement • **təḃá n ngəlá mutuca'a** [1985 təḃá n ngəlá mututsa'a]*comme une flèche***vərdadək dək dək dək**» L'enfant s'enfuit subitement • **kéró vərdadək dək dək dək áwúda á ríháy**

SUBSISTER

mbəl-, mbílé, mbúlá (*sauver*)

» Il ne subsiste rien après • **m mbólə ná áðəbá áaɓay**

SUBSTITUT

géd (*tête*)

SUBTILISER

gəlah–, gilehe, gulohwa (*chaparder*)

» Je subtilise une pièce de monnaie • **í gilehə dála**

SUCCULENT

mutokw-mutokwa'a (*ajout FH*) [1985 mutokw-mutokkwa'a]

SUCER

cəɗ–, cide, cufa [1985 tsəɗ–, cide, tsufa]

» et il fut nourri chez son père pendant trois mois • **a n cuɗə wú tə giy bábə nə kiyí makár** [1985 a n tsuɗə wú tə giy bábə nə kiyí makár]

sosub–, səsəbe, sosuba [1985 sosub–, shoeshəbe, sosuba]

» Le bébé suce son pouce • **kərá á səsəbə ráy** [1985 kərá á shoeshəbə ráy]

SUCRE

bamə skwár [1985 bamə súkwár] (*litt. "sel de sucre"*), cf. **bama** (*sel*)

manda skwár [1985 manda súkwár] (*litt. "sel de sucre"*), cf. **manda**

SUCRÉ

ghenke'e, ghenikghenike'e [1985 ghenike'e, ghenik–ghenikke'e] (*doux*)

ghunghuna'a [1985 ghun–ghunna'a]

ghwonkwa'a, ghwonukwghwonukwa'a [1985 ghwonukwa'a, ghwonukw–ghwonukkwa'a]

ghwontukwtukwa'a [1985 ghwonutukw–tukkwa'a]

gunguna'a [1985 gun–gunna'a]

vənvəna'a, vinvine'e [1985 vən–vənnə'a, vin–vinne'e]

SUD

cívíd gide'e (*litt. "chemin de la tête"*), cf. **cívéd** (*chemin*)

» Lève-toi et cours sur en direction du sud • **slambda á ka háw á cívíd gide'e**

SUEUR

vazaza (*chaleur*)

» Il essuie la sueur avec un linge • **á toekwelə vazaza aa maslaka**

trempe de sueur

sirfe'e, sirfsirife'e [1985 shirfe'e, shirif–shiriffe'e]

» Je suis trempé de sueur • **yí sirfe tə vazaza** [1985 yí shirfe tə vazaza]

SUFFIRE

dé, de (*assez*)

» l'eau est suffisante • **yim de'e**

» Assez croqué ! • **de rípəday**

síl– [1985 shíl–]

» Le mil ne suffit pas • **daw síle ɓay** [1985 daw shíle ɓay]

slír–

» ce mil qu'il me donne ne suffit pas à mes yeux • **daw mán á payi sə slíréyé á diy ɓay**

SUIE

lelez [1985 lelezh]

mélange de fumée et de saletés déposé sur un toit

zezel [1985 zhezhel]

SUINTER

cúrf-, cúrfé, cúrfá [1985 tsúrf-, cúrfé, tsúrfá]

» Ma plaie suinte • **mbilə gá á cúrfé**

júrf-, júrfé, júrfá [1985 dzúrf-, júrfé, dzúrfá] (*saigner*)

» La plaie suinte • **mbilé á júrfé**

tœkw-, tœkwe, tœkwe

» le suintement de l'eau • **ńtœkú yam**

SUITE (À LA - DE)

aa vózay, cf. **vózay** (*postérieur*)

» Même une tourterelle vient derrière lui également • **ńkúdókwokúr ba á ske aa vóziya' ávasa'a** [1985 ńkúdókwokúr ba á shike aa vóziya' ávasa'a]

SUIVRE

jar-, jere, jora [1985 dzar-, jere, dzora]

suivre de près

jard-, jerde, jorda [1985 dzarəd-, jerəde, dzorəda]

» (lors de la construction d'un saré) Suit la case de l'homme, d'accord ? Puis la deuxième case de femme, hein ? • **jardə húzíf keḏe ? Dzarədə húdúkw keḏe ?** [1985 dzarədə húzíf keḏe ? Dzarədə húdúkw keḏe ?]

suivre les traces

mbác-, mbécé, mbóca (*piétiner*) [1985 mbáts-, mbécé, mbótsá], compl. **á / aa səm sák** ("dans / sur place des pieds")

» Ils suivent mes traces • **tá mbéce aa səm sák ga** [1985 tá mbéce aa səm sák ga]

suivre une consigne, un précepte, une pratique

gəs-, gise, gusa [1985 gəs-, gishe, gusa] (*empoigner*)

» des gens qui suivent les pratiques de leur culture • **ndohíy mán tá gəsa diy cəmə ta** [1985 ndohíy mán tá gəsa diy tsəmə ta]

ndazl-, ndezle, ndozla (*regarder*)

» Si on suit de près cette façon de faire, je t'assure, la fille en question, elle se marie simplement • **mán ndá ndezlə nasə sa mábə ká, dóma mába, á dé á ngwáz méne**

SUJET

cívéd (*chemin*)

» Bien, au sujet du sacrifice maintenant... que fait-on ? • **yaw ámán cívid' vóríy ántánta... ndá gə mé ?**
» ils se réunirent pour examiner l'affaire • **á ta ɓucə vá á ta werə cívide'e**

au sujet de

aa (*sur*)

» Ils parlent de toi • **ndá geḏe aa ka**

aagidé

» Ne dis plus rien à son sujet ! • **ká gwadə ma aagide' ásaḃay !**

aamán

- » Nous allons interroger les pierres ... au sujet de la mort de notre mari • **ngá dé á píy kwá ... aamán á bákiy**
ngó mán á məcə na [1985 ngá dé á mpíy kwá ... aamán á bákiy ngó mán á məcə na]

aava (avec)

- » cet homme au sujet duquel je parle • **ndú mán í gwaḍa aavə nə sətá**

ává

- » Tous en rajoutent (sur le sujet) • **télé tá gaḍanə má ává**
 » J'en ai rajouté à son sujet • **i wúrcanə má ává** [1985 i wúrtsanə má ává]

hors-sujet

zlaway (hors-sujet)

- » il est hors-sujet • **á gedə má á zlaway**

SUPERFLU

kumba (beaucoup)

SUPÉRIEUR (ETRE - À)

fón- (rivaliser avec)

- » Je suis supérieur au chef • **í fəna báy / í fəndə báy**

m̄ba, m̄bay, m̄biy

- » Les chefs sont supérieurs aux gens ordinaires • **m̄ba biyhiy aa ndohiy aambalay**

ngól-, ngílé, ngúlá (couper)

- » leur nombre est supérieur à quarante • **tá ngólaná á kulkulə fád ba** [1985 tá ngólaná á kulə-kulə fád ba]

SUPPLÉANT D'UN CHEF, D'UN MAÎTRE DE CÉRÉMONIE

íslásləm

SUPPLÉMENT

aadəḃá (en plus de)

- » Ajoute un supplément de farine au mil • **pánə gúfa aadəḃá á daw**

ává

- » Ajoute un supplément d'eau dans le bouillon • **gánə yim ává á mokwayam**

ágíde'e, cf. **ágíde**

- » donne-moi deux cents francs en supplément • **páyí súlíy teméré cew ágíde'e**

SUPPLIER

cá, cáy, cáw (frapper) [1985 tsá, tsáy, tsáw], compl. **ráy** ("mains")

- » de nouveau il nous supplie, nous autres qui savons • **a n za cíy ríy aa səm ngó mán ngá súnə sa** [1985 a n za tsíy ríy
 aa səm ngó mán ngá súnə sa]

SUPPORTER

gá, gáy, gáw

- » depuis qu'il a enterré mon gars, vraiment nous ne le supportons plus • **írakádə ndu gə kabíy ba, sən ba, ngá
 gíya' ásaḃa**
 » "C'est insupportable, mon ami" dit-elle. - Ca va quand même, ô ma mère ! • **"á gíy áaḃa a kərgiy gə ba" aa na - Á
 gə méne a ndá mámə ga**

s-, sé, sée (tarir) [1985 sh-, shé, shée], compl. **á gédf** ("à la tête")

» Je le supporte (j'en prends mon parti) • í sé á géd / í sidé á géd [1985 í shé á géd / í shidé á géd]

SUR

aa

» Et l'écureuil chante sur le chemin sur un air de hudokw • á vaya a n slíy dímis aa máníy aa hudokw [1985 á vaya a n slíy dímish aa máníy aa hudokw]

SËR (POUR - !)

sén, cf. sən-, síné, súná (savoir) [1985 sən-, shiné, súná]

» C'est sûr qu'on a observé leur maison • sén ndá ndazla giy ta

» C'est sûr, il faut voir le pays ! • sén níweré wúdam

SURABONDANT

mbádádádá'a, mbédédédé'e, mbádmádádá'a, mbédmbédédé'e [1985 mbádádádá'a, mbédédédé'e, mbád-mbádádá'a, mbéd-mbédédé'e] (excessivement)

mbálála'a, mbálámbálála'a, mbéléle'e, mbélélmbéléle'e [1985 mbálála'a, mbálál-mbálála'a, mbéléle'e, mbélél-mbéléle'e] (nombreux)

SURÉLEVÉ

jádádáwa'a [1985 dzádádáwa'a]

jógála'a, jógáljógála'a [1985 dzógála'a, dzógál-dzógála'a]

» Le lit en terre est surélevé • lesúw jógála'a [1985 leshúw dzógála'a]

SURENCHÈRE

gazáwá (émulation)

SURENCHÉRIR

gad-, gedé, gwađa (parler), compl. ma ("parole") ává ("en plus")

» Tous surenchérissent sur ce qu'il dit • télé tá gadanə má ává á mán anana

SUREXCITÉ

kwáslkwásla'a, kwéslkwésle'e [1985 kwásl-kwásla'a, kwésl-kwéssle'e]

» Il est surexcité • á gujý aapó kwáslkwásla'a [1985 á gudziy aapó kwásl-kwásla'a]

SURFACE

géd (tête)

» Il est entré dans l'eau, et la peau est remontée à la surface • a n də ná á hud' yam, á búkwíy a n skə na aa gid' yam [1985 a n də ná á hud' yam, á búkwíy a n shikə na aa gid' yam]

SURGIR

cá, cáy, cáw (frapper) [1985 tsá, tsáy, tsáw], compl. géd ("tête")

SURLENDEMAIN

ńvaka stád [1985 ńvaka sótád] (après-demain)

SURNOM (NOM D'ÉLOGE D'UN CLAN)

ńsíbéne [1985 ńshibéne] (surnom)

SURPLOMB (EN -)

zəbədédúme'e, zəbədédúmdúme'e [1985 zhəbədédúme'e, zhəbədédúmdúme'e] (avancé)

SURPLUS (EN -)

cf. supplément

SURPRENDRE

dép-, dépé, dǎpé (*guetter*)

» Je surprends l'écureuil • **í dǎpǎ** **vaya**

kwét-, kwété, kwété (*guetter*)

gá, gáy, gáw (*faire*), *compl.* **á géd** ("dans tête")

» C'est la nuit qui m'a surpris seulement • **vǎd ba á ngáyé á gíd gine** [1985 vǎd ba á n gáyé á gíd gine]

SURPRISE (PAR -)

pakpak [1985 pak-pak] (*subitement*)

» Il vous arrivera dessus par surprise • **pakpak aa ná dá ndikakíné ává** [1985 pak-pak aa ná dá ndikakíné ává]

» Il est revenu par surprise • **pakpakádá** [1985 pak-pakádá]

SURTOUT

nhwálhwála'a [1985 nhwál-hwála'a] (*trop*)

» La maison va tomber. Surtout si la pluie arrive • **gíy á dá mbǎdǎ na. Nhwálhwála mán yim á dá ské** [1985 gíy á dá mbǎdǎ na. Nhwál-hwála mán yim á dá shíké]

SURVEILLER

ǎír-, ǎiré, ǎuré

lǎelkw-, lǎelkwe, lǎelkwe [1985 lǎelkw-, lǎelkwe, lǎelkwe]

» Je surveille ma plaie • **í lǎelkú mbilǎ ga**

war-, were, wara (*voir*)

» Et les enfants qui surveillent les bœufs viennent au pied de l'arbre de tout-à-l'heure • **á wúdahíy mán tá werǎ zlé á ta ské á vǎziy wúf mǎmaca** [1985 á wúdahíy mán tá werǎ zlé á ta shíké á vǎziy wúfǎ mǎmatsa]

záwál-, zǎwélé, záwálá [1985 záwál-, zhǎwélé, záwálá]

» Je surveille le champ de mil • **í zǎwélǎ giy daw** [1985 í zhǎwélǎ giy daw]

njar-, njere, njora [1985 ndzar-, njere, ndzora], *compl.* **aa** ("sur")

» Je surveille les arachides • **í njere aa vanda**

war-, were, wara (*voir*), *compl.* **dáy** ("œil")

» on envoie quelqu'un à la femme du forgeron afin qu'elle vienne la surveiller • **ndá zlingdǎ ndó á ngwáz ngwazlǎ sa aamán a n ske a n sá werǎ díya'a** [1985 ndá zlingdǎ ndó á ngwázǎ ngwazlǎ sa aamán a n shike a n sá werǎ díya'a]

"SUSDIT"

mágasa

» Et les petits oiseaux susdits se répandent par terre • **á wúdǎ díyik mágasá á ta wuskádǎ áhad** [1985 á wúdǎ díyik mágasá á ta wushkádǎ á had]

SUSPENDRE

kǎlaw-, kilewe, kǎlawá (*accrocher*)

slǎrd-, slirde, slurda (*coincer*)

» Il le suspend à la fibre de tout-à-l'heure • **slǎrdǎdá á zǎwuǎ mǎmaca** [1985 slǎrdǎdá á zhǎwuǎ mǎmatsa]

tím- (*poser*)

» Zloegure... entra à la maison et les posa sur une étagère • **á Zloegure... a n ské á ngwíy a n tímda aa cágalay** [1985 á Zloegure... a n shíké á ngwíy a n tímda aa tságalay]

SUSPENSION (EN -)

joljólóla'a [1985 dzol-dzólóla'a] (*flottant*)

kwákwáfa'a, kwékwéfe'e [1985 kwáf-kwáffa'a, kwéf-kwéffe'e]

» Je le mélange avec des jeunes pousses comme ça. Le produit obtenu reste en suspension • **a i jakaǎa' aá gwalǎ ríy**

kátá. Kwáfkwáfkwáfa' aa skwíya' á njáw [1985 a i dzakaða' aá gwalə ríy kátá. Kwáf–kwáf–kwáffa' aa súkwíya' á ndzáw]

njoɓnjoɓoɓa'a, njœɓnjœɓœɓe'e [1985 ndzoɓ–ndzoɓoɓa'a, njœɓ–njœɓœɓe'e] (*flottant*)

SVELTE, SVELTESSE

zengédéw [1985 zhengédéw]

SYMBOLE

géd (*tête*)

» Et puis celui-ci est le symbole du tronc creusé au-dessus duquel tu égorges une chèvre dans ta véranda • yawú gid
wúróm ántó ðokw, á ka kidó ðókw aapó tə gala ngaya

SYMBOLISER

lémd–, lémdé, lœmdé [1985 lémd–, lémdé, lœmdé], cf. lém–, lémé, lœmé (*choisir en comparant*)

» Il forge des petits objets en argent qui symbolisent un temple • á víðó skwíy íkwíte' aa gúrsó mán á lémdó giy
zígilé [1985 á víðó súkwíy íkwíte' aa gúrsó mán á lémdó giy zhígílé]

SYMPATHIQUE

hwásla'a, hwésle'e (*agréable*)

» Cette parole que tu prononces m'est très sympathique. • mə ngayi só hwásla' aa ndəv ga

SYMPATHISER

gəs–, gise, gusa (*empoigner*) [1985 gəs–, gise, gusa], compl. va (“corps”)

SYNODONTIS EUPTERUS

cere

SYPHILIS

zœzé [1985 zhœzhé] (*syphilis primaire*)

ńsure, ńsœsure [1985 ńshure, ńshoeshure] (*syphilis secondaire*)

SYZYGIIUM GUINEENSE

gid wayim zle (*litt. “tête de troupeau de vaches”*), cf. géd (*tête*)